

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ІМЕНІ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ

СІВЕРЯНСЬКИЙ ЛІТОПИС

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

2020 № 5 (155)

Головний редактор
С. М. Шуміло

Шеф-редактор
С. О. Павленко

**Заступники
головного редактора**
В. О. Дятлов, О. Б. Коваленко

**Відповідальний
секретар**
В. В. Шуміло

**Випускові
редактори**
С. А. Токарев, Е. Л. Міден

Редакційна рада

І. М. Аліференко, Г. В. Боряк, О. Я. Гаранін, І. Б. Гирич, С. Л. Лаєвський,
В. М. Лозовий, О. П. Моця, Ю. А. Мицик, Г. В. Папакін, М. О. Носко, Н. Б. Реброва,
Т. Розен, О. Г. Самойленко, В. А. Смолій, Ю. О. Соболев, С. В. Шумило, О. П. Реєнт

Редакційна колегія

А. М. Боровик, С. Ф. Веремєєв, О. М. Веремейчик, Г. В. Вертієнко, О. І. Галенко,
В. О. Дятлов, Я. В. Капранов, О. Б. Коваленко, І. В. Кондратьєв, Т. П. Льоннгрєн,
С. М. Ляшко, О. О. Маврін, Р. В. Маньковська, Є. Остапчук, А. М. Острянко,
В. М. Пекарчук, С. М. Плохий, В. М. Половець, О. А. Прігарін, О. Я. Рахно,
Г. Хаусман, В. Г. Ченцова, О. Є. Черненко, Д. Чишмеджєєв, Н. В. Шліхта,
К. М. Ячменіхін

З 02.07.2020 р. журнал включено до **категорії Б**

Переліку наукових фахових видань України,
публікації яких зараховуються до результатів дисертаційних робіт
зі спеціальностей **032 “Історія та археологія”** і **035 “Філологія”**

Статті журналу індексуються в **Google Scholar** та **OpenAIRE**

Журнал видається за фінансової підтримки Чернігівської облдержадміністрації
6 разів на рік

Міністерство юстиції України. Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації Серія КВ № 23837–13677Р від 03.04.2019

ISSN-print: 2518-7422

ISSN-online: 2518-7430

Адреса редакції: вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Україна

Телефон для довідок: +38-(046)-295-7418

E-mail: pavlenkoso1955@gmail.com

Старий сайт журналу: siver-litopis.cn.ua

Новий сайт журналу: journals.urau/index.php/2518-7422

INSTITUTE OF HISTORY OF UKRAINE OF THE NAS OF UKRAINE
M.S. HRUSHEVSKYI INSTITUTE OF UKRAINIAN ARCHEOGRAPHY AND
SOURCE STUDIES OF THE NAS OF UKRAINE
T.H. SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY «CHERNIHIV COLEHIUM»
NATIONAL ASSOCIATION OF LOCAL RESEARCHERS OF UKRAINE

SIVERIAN CHRONICLE

SCIENTIFIC JOURNAL

2020 № 5 (155)

Editor-in-Chief
S. Shumilo

Managing Editor
S. Pavlenko

Deputies of the Editor-in-Chief
V. Diatlov, O. Kovalenko

Executive Secretary
V. Shumilo

Technical Editors
S. Tokariev, E. Miden

Editorial Council

I. Aliferenko, H. Boriak, O. Haranin, I. Hyrych, S. Laievskyy, V. Lozovyy, O. Motsia,
Yu. Mytsyk, H. Papakin, M. Nosko, N. Rebrova, T. Rosén, O. Samoilenko, V. Smolii,
Yu. Sobol, S. Shumylo, O. Reient

Editorial Board

A. Borovyk, S. Veremeev, O. Veremeichyk, H. Vertiienko, O. Halenko, V.
Diatlov, Ya. Kapranov, O. Kovalenko, I. Kondratiiev, T. Lönngren, S. Liashko,
O. Mavrin, R. Mankovska, J. Ostapczuk, A. Ostrianko, V. Pekarchuk, S. Plokyh,
V. Polovets, O. Prigarin, O. Rakhno, G. Hausmann, V. Chentsova, O. Chernenko,
D. Cheshmedzhiev, N. Shlikhta, K. Yachmenikhin

Since 02.07.2020 this Journal is included in the **category B**
of the List of scientific professional publications of Ukraine,
whose publications are included in the results of dissertations
in specialties **032 “History and Archeology”** and **035 “Philology”**

Journal articles are indexed in **Google Scholar** and **OpenAIRE**

The Journal is published with the financial support of the Chernihiv Oblast State Administration
6 times a year

Ministry of Justice of Ukraine. Certificate of State Registration of the Print Media Series
KV № 23837–13677R from 03.04.2019
ISSN-print: 2518-7422
ISSN-online: 2518-7430

Address of the Editorship: 53 Hetmana Polubotka Street, Chenihiv, 14013, Ukraine
Phone for reference: +38-(046)-295-7418
E-mail: pavlenkoso1955@gmail.com
Old journal site: siver-litopis.cn.ua
New journal site: journals.urau.ua/index.php/2518-7422

ЗМІСТ

У глиб віків

- Васюта О.** Прізвисько Чернігово-Сіверського князя Олега Святославича: чому «Гориславич»? 4
- Рижова О.** Форми вияву архетипу Великої Матері в образі богині Марени у давній культурі різних слов'янських народів (українців, білорусів, росіян, поляків) 25
- Різун Н.** Тінг і віче в описах скандинавських саг і руських літописів 36

Церковна старовина

- Рендюк Т.** Євангеліє Івана Мазепи арабською мовою 1708 року – видатна пам'ятка релігії, історії та культури 47

Мовою документів

- Пилипенко О.** Документи з особового фонду Андрія Жука (Частина 3) 65

Розвідки

- Коропатник М.** Політика «коренізації» 1920–1930-х років в Україні та окремих регіонах Росії: тріумф і трагедія українського відродження 75
- Кіріченко О.** Газета «Вісті Остерщини» як джерело історії Чернігівщини періоду нацистської окупації (1941–1943 рр.) 93

Літературознавчі студії

- Джиджора Є.** Герменевтична реконструкція портрета героя в євангельських притчах 99
- Шуміло С.** Григорій Цамблак як антогоніст митрополита Фотія Київського та спадкоємець киеворуських літературних традицій 106
- Федоренко Л.** Постбрехтівський театр: «Горації та Куріяції» Бертольта Брехта і «Горацій» Гайнера Мюллера як Lehrstück-драматургія 118

Дослідницькі нотатки

- Павленко С.** Коломацька рада 25 липня 1687 р. та місце її проведення 128

З літературної спадщини

- Невідоме оповідання Євгена Онацького
(Підготував до друку та прокоментував о. **Ю. Мицик**) 141

Рецензії. Огляди. Анотації

- Гордієнко Д. Гирич Ігор.** В'ячеслав Липинський: хлібороб і жовнір (Співвідношення демократичного і консервативного в його історіософії). Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2019. 312 с. 145
- Шуміло В. Черненко О. Є.** Пам'ятки монументальної архітектури північного Лівобережжя України XI–XIII ст. Чернігів: Scriptorium, 2019. 226 с., іл. 150

3 ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ

НЕВІДОМЕ ОПОВІДАННЯ ЄВГЕНА ОНАЦЬКОГО

(Підготував до друку та прокоментував о. Ю. Мицик)

Ім'я визначного політичного діяча й дипломата УНР Євгена Онацького (1894–1979) лише в самостійній Україні стало повертатися з забуття¹. Коротко нагадаємо про його життєвий шлях. Він належав до славного й давнього козацького роду, народився в Глухові в сім'ї Дометія Онацького, відомого українського громадського діяча, історика й географа. У 1904 р. сім'я переїхала до Кам'янця-Подільського, де він закінчив гімназію з срібною медаллю. У 1912–1917 рр. навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету, брав активну участь у студентському русі, в українських визвольних змаганнях 1917–1921 рр. (член Центральної Ради, дипломат). У зв'язку з поразкою УНР залишився на еміграції в Італії, де очолив пресове бюро української дипломатичної місії, а зблизившись з Євгеном Коновальцем, став одним з найближчих його співробітників, а незабаром представником ОУН в Італії. У 1936–1943 рр. викладав українську мову у Вищому Східному Інституті в Неаполі та Римському університеті, видав українсько-італійський словник. У 1943 р. був арештований гітлерівцями за його критичне ставлення до націонал-соціалізму і ув'язнювався в Італії та Німеччині. 1947 р. Онацький емігрував до Аргентини (Буенос-Айрес), де займався політичною, журналістською, видавничою та науковою діяльністю. Найважливішою роботою на полі науки є його 16-томна «Українська мала енциклопедія», яка вийшла друком у 1957–1976 рр. У 1964 р. через проблеми з зором відходить від активного громадського життя, а потім після тяжкої хвороби помер 27 жовтня 1979 р. і був похований в Буенос-Айресі.

В Інституті рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ) у Києві знаходиться невеликий фонд Онацьких. Серед його матеріалів міститься невеликий (на 4-х сторінках) рукопис його оповідання «Мазепинці» (1918 р.). Воно, очевидно, є незавершеним і побудоване у формі дискусії між українським самостійником та малоросом та яскраво представляє погляд на гетьмана Івана Мазепу як на патріота України, а не зрадника, як твердила й твердить (!) російська історіографія. Твір цікавий і тим, що свідчить про тяглість поглядів українських патріотів на Мазепу як мінімум від Тараса Шевченка і які були розвинуті сучасною українською історіографією. Нижче наводимо це оповідання повністю, незначно поправивши мову оригіналу. Два слова написано нерозбірливо і це місце позначене: (...)*

Євген Онацький. «Мазепинці».

«Мазепинці.

Біда мені з цими «малоросами»*)

– Атож...Мазепинець. А що?

– Та хіба ж вам не сором в такому признаватися?

– Сором?.. Чому сором? Це може вам сором так запитувати, а я пишаюся такою назвою, а не соромлюся.

¹ Найповнішим з досліджень сучасних українських авторів є книга чернігівської історикині Тамари Демченко: Демченко Т. Здобуття батьківщини: Життя та творчість Євгена Онацького. Чернігів, 2016.

- Та Мазепа ж був зрадник і ви пишастесь йменням зрадника?
– Мазепа – зрадник? Кому він зрадив?.. Це вже, вибачайте на слові, ви починаєте щось таке плести... Та чи ви знаєте українську історію?..
– Українську історію? Та на що вона здалася, досить з мене і руської!..
– Огож, бачте, тією «руською історією» з вас і пре. Не так історією, як її спеціальною підробкою, котрою годували таких, як ви, по наших школах та гімназіях... Навчать Бог зна чому, набрешуть повні вуха про «Россію» та «Малороссію», а воно й потому носить з ними (?) як... там щось так про писану торбу згадується, та я забув, як там т...
– Не знаю, про яку це ви торбу згадуєте...А що ж хибного було в тій історії, котрій нас вчили?
– Що хибного? Та все... Оте перше, що Мазепа-зрадник, а друге чи не вчили вас часом тому, що Петро, цар московський, був «Великий».

) Чи не тому вони «малороси» – що не (...)?

- Аякже ж... Так «Петро I Великий»...
– Отже, бачте, а ви так і вивчили. А того й не знаєте, що в тій фразі два слова пропущені: «Петро I – великий український кат». А ви вивчили без цих двох останніх слів, та й і теє..
Мій бесідник трохи збентежився.
– Це ви вже починаєте Бог зна що верзти.
– Постійте-но, постійте, куди це ви?
– Та що ж вас слухати, коли ви щось таке плещете, що і слухати не гоже...
– А ви хіба не знаєте про ті знуцання, які Петро цей самий завдавав українському народові?
– Та таки не знаю.
– Ну так спершу спитайтеся, та повчіться, а по тому вже й сердьтєся.
– Та я не без того... Аби ви не лялялися...
– Ну я вже не буду ляятися, а буду вам говорити самі-но факти, котрі записані кров'ю нашою, українською, на скрижалях історії та в пам'яті народній, в його піснях та думах....

Ви ж знаєте, певно, що Петро московський заходився воювати з шведами за гнилі петербурзькі болота.. Вони нам українцям були так потрібні, як я не знаю що, а між тим Петро цей самий потягнув і наших людей битися проти шведів. Наші люде в старі часи любили воювати, але тоді коли знали, за що б'ються і для чого б'ються, а тут приходилося Бог зна куди, Бог зна за чим, та ще й до того, все потрібне для походу треба було козакові справити самому. Сам він мусив хоч з тебе душа геть, придбати і коня, і зброю, і припасу, і всього – хіба ж це легко було?

Треба додати й те, що наші люде звикли до сонця, до тепла, зими у нас хоча й бувають, та не дуже жорстокі, а тут приходиться йти кудись на північ, в холодні сніги, в темні ліси, не диво, що сила козацтва гинула там не так від ворога, як від хвороб та незвички до клімату.

Та і тим, котрі zostавалися на Україні, приходилося не дуже легко, задумав Петро московський будувати на Україні ріжні фортеці, в котрих би сиділи залоги московські, на всяк випадок... коли б часом «хохли» чого там не заколобродили... І на будовання тих фортець, в першу чергу київської, послав таки наших козаків, і з-під палки начальства московського почали люде самі на себе в'язниці ставити...

Московські війська з наших людей, з їхньої одежі та мови сміялися, кепкували, проходу не давали, дівчат та молодичь зачіпали.... Почали добиратися і до старшин українських, почали ходити чутки про арешти та про висилки... Здавалося утискам і кінця краю не буде, приходив кінець вільностям України,

що по договорі 1654 р. з'єдналася з Московщиною як вільна з вільною, як рівна з рівною, – та від того договору вже й сліду не зоставалося... Поволі та потроху зламали той договір московці і все більше та більше на Україну руку покладали. Почав народ хвилюватися, незадоволення все наростало. А тим часом Карло, король шведський, знай б'є та й б'є московців, бере місто за містом...

От і спала Мазепі на голову думка, що добре було би злучитися з Карлом і при його допомозі зробити таки врешті Україну вільною від московської неволі... А як не з'єднаєшся з шведами, то, чого доброго, (...) *разом з ними ні за що, ні про що... Так склалися обставини, що гріх було не спробувати... І він спробував... Чи це ви звете зрадою? А ми звемо зрадниками не тих, хто востаннє, з небезпекою для свого життя, хотів повернути народові українському несправедливо загарбану волю, а тих, хто в той тяжкий момент, за «лакомство нещаснее», за чини та жалованя, не піддержав свого гетьмана і його дійсно народної справи в той момент.

Мазепа програв... І Петро московський повів на Україні далі свою політику. Де ділися його обіцянки народу українському?..

– Які обіцянки?

– А як Мазепа повстав, то Петро скрізь свої маніхвести порозсилав, що Мазепа ворог народній, що Мазепа продався полякам, що тільки під Москвою може буде Україні добре, що він поверне народові всі його права і вольності, які він мав за Богдана Хмельницького, та які московське правительство потроху поодміняло... Словом, те саме, що завжди в таких [...]

лягало [...] економічним, а в 1720 р. Петро [...] наказу, щоби ніяких нових книжок на Україні, окрім церковних, не друкувати, але і ці церковні перед тим як друкувати, треба було виправлять, щоб в них не зосталося нічого українського, а все було б на «общепонятном», щоб «ніякої жниці» і особливої мови (себто української) не було». Так Петро поклав початок ганебної русифікації, – тим поклав на український народ тавро несвідомості та неучтва...

– Та це дійсно, що Петро гнітив українців...

– Отож бачите, не дарма ж наш славний кобзар Тарас Шевченко проклинав того «великого» московського царя:

– «Із города, із Глухова
Полки виступали
З заступами на лінію ¹⁾...
О Боже мій милосердний!
О царю поганий.
Царю проклятий, неситий
Гаспиде лукавий!
Що ти зробив з козаками?
Болота засипав
Благородними кістками;
Поставив столицю».

1) Копати шаньці, окопи.

(НБУВ. – ІР. – Ф.227. – № 2. – Автограф)

о. Мицик Юрій Андрійович – доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту української археології та джерелознавства імені М. С. Грушевського Національної Академії наук України (вул. Трьохсвятительська, 4, м. Київ, 01001, Україна).

pr. Mytsyk Yurii A. – Doctor of Historical Sciences, Professor, Chief Scientist at the M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archaeology and Source Studies of

the National Academy of Sciences of Ukraine (4 Trokhsviatytelska Str., Kyiv, 01001, Ukraine).

E-mail: mytskyk2002@ukr.net

Дата подання: 21 серпня 2020 р.

Дата затвердження до друку: 21 вересня 2020 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Мицик Ю. Невідоме оповідання Євгена Онацького. *Сіверянський літопис*. 2020. № 5. С. 141–144.

Цитування за стандартом APA

Mytskyk, Yu. (2020). Nevidome opovidannia Yevhena Onatskoho [Unknown story by Yevhen Onatsky]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5, 141–144.

